

MIȘCAREA TEATRALĂ DIN LOCALITĂȚILE VĂII CARAȘULUI LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

De la cei care sînt îndemnați să răspundă la întrebarea: „prin ce se singularizează Oravița în istoria culturii românești?” de obicei se așteaptă un răspuns legat în mod justificat de existența celui mai vechi teatru din țara noastră, lăcaș de cultură care a adăpostit trupele unor vestiți actori precum Mihail Pascaly în 1868 din care a făcut parte și „lucefărul” poeziei românești, apoi Matei Millo în 1870, G. A. Petculescu (1878 și 1888), Zaharia Birsan între anii 1906—1910, Agatha Bîrsescu în 1908 și mulți alții¹.

Dar acest răspuns corespunde numai în parte adevărului istoric căci Oravița a fost un centru unde s-a desfășurat o intensă mișcare corală în jurul celor două reuniuni de cîntări și muzică înființate în 1872 la Oravița-Montană și în 1882 la Oravița Română.

Tot aici s-a creat la sfîrșitul secolului al XIX-lea un despărțămînt al ASTREI cu o activitate prodigioasă, subliniată an de an de către conducerea celei mai importante societăți culturale transilvănene.

Erau create deci condițiile materiale cît și cele spirituale pentru ca Oravița să devină în ultimile trei decenii ale secolului trecut și pînă la Unirea cea mare a tuturor românilor gazda unor manifestări de prestigiu organizate atît de Societatea pentru Fondul de Teatru Român cît și de ASTRA. Astfel Societatea pentru Fond de Teatru Român și-a ținut în acest oraș trei dintre adunările sale generale în anii 1874, 1887 și 1908².

La 12 septembrie 1874 la Oravița, cu ocazia celei de-a cincea adunări generale a societății culturale care își propusese nu numai să contribuie la dezvoltarea gustului pentru arta teatrală în sinul populației românești din Transilvania și Banat, dar și la edificarea unui lăcaș al său, impunător și pe măsura aspirațiilor românilor din aceste provincii, își rostea Elie Trăilă, avocat al urbei, un electrizant discurs și totodată îndemn pentru toți cei care sosiseră la Oravița din Transilvania istorică, din părțile ungurene și din satele cărășene. „Faceți teatru, români! Și veți vedea ieșind din negurile istoriei una după alta umbrele mărețe ale străbunilor voștri, mișcîndu-se cu fală în ochii voștri, vorbind către voi limba de vitejie, de reînviere. Ei vor lupta în fața voastră încăodată luptele multe,

¹ Ion Crișan, *Teatrul din Oravița*, Reșița, 1968, p. 125—133.

² *Anuarul XIII al Societății pentru Fond de Teatru Român pe anul 1908—1909*, Brașov, 1910, p. 122—123.

luptele grele pentru limbă și naționalitate, pentru scumpa lor moșie, pentru drept și dreptate și vă veți însufleși privindu-le vă veți cunoaște ce ați fost și ce aveți să fiți³. Punind teatrul sub semnul glorificării trecutului, avocatul Elie Trăilă îndemna la apărarea limbii și naționalității noastre. Îi glorifica în cuvântul său pe domnul Mircea, cel care a rînduit treburile țării și i-a mărit hotarele, pe Ioan Vodă, pe Țepeș, pe Ștefan și pe Mihai Bravul, cel care a alungat „hoardele barbare din țară cu o mînă, cu alta stringînd laolaltă legăturile între frați, întrunind toți românii într-o patrie, sub o lege, sub un domnitor⁴. Și apelînd la numele cîtorva dintre cei mai iluștri făuritori din istoria românească el fixa teatrul românesc sub semnul distinct al demnității și unității naționale.

Și înainte de anul 1874 existaseră legături între orăvițeni și Societatea pentru Fond de Teatru Român. Cu ocazia adunării generale a acesteia desfășurate la Satu Mare în Primăvara anului 1872, intelectualii orăvițeni în frunte cu istoricul și folcloristul Atanasie M. Marienescu și cu filologul Simeon Mangiuca, ultimul fiind membru al Academiei Române, au salutat cu însuflețire lucrările acesteia printr-o telegramă reprodusă de revista „Familia” la 12 mai 1872⁵.

Va reveni Societatea pentru Fond de Teatru Român la Oravița în anii 1887 și 1908, aci avînd numeroși sprijinitori printre care și pe I. Nedelcu, Alexandru P. Popovici și dr. Petru Corneanu, cunoscuți în epocă drept membri cu o intensă activitate și în rîndurile Partidului Național Român.

Cu multă grijă a fost pregătită adunarea generală din anul 1908 desfășurată la Oravița în zilele de 27—29 august. Reprezentantul intelectualității române din localitate, avocatul Mihai Gropsianu a întîmpinat oaspeții de seamă sosiți din toate colțurile Transilvaniei și Banatului cu cuvinte pline de simțire patriotică: „Cuvine-se vouă, slujitorii acestei zeițe (n.n. Thaliei) laudă și mărire, — căci ne luminați să nu fim 3 milioane suflete de milă, ci să fim acestei minunate Muze garda de mărire și onoare, pregătiți și gata de orice jertfe; ne inspirați să vărsăm din prisosul nostru în visteria care ne păstrează scumpa comoară — limba noastră⁶.”

În urma adunării generale a Societății pentru Fond de Teatru Român din anul 1908, în sufletele participanților s-au întipărit imagini de neuitat, determinînd comitetul acesteia să sublinieze aportul localnicilor cît și al celor din localitățile învecinate la reușita ei: „Orăvițenilor, vestiți pentru dragostea ce nutresc artelor frumoase, li se dase și acum ocazia de a-și manifesta sufletul lor avîntat. Și le și succese a se achita în mod demn de dorința ce li s-a impus cînd au hotărît să primească în mijlocul lor Societatea pentru Fond de Teatru Român.

La stăruințele fraților din Oravița s-au asociat și comunele din jur, cări de asemenea și-au trimis pe reprezentanții lor ca să colaboreze la

³ Sim. Sam. Moldovan, *Oravița de altădată și teatrul cel mai vechi din România*, Oravița, 1938, p. 85.

⁴ *Ibidem*.

⁵ „Familia”, (Pesta), an VIII, 12 mai 1972, p. 208.

⁶ „Foaia diecezană”, (Caransebeș), an XXII, nr. 31 din 27 iulie c.v., 1908, p. 6.

cultul măreț ce s-a desfășurat la acea ocazie întru preamărirea artei și culturii românești⁷.

Sub impulsul unor asemenea activități de prestigiu și sub cel al mișcării teatrale desfășurate în Oravița mai ales după darea în folosință a clădirii teatrului în anul 1817, în ultimile trei decenii ale secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea se înregistrează o febrilă activitate și în satele din jurul Oraviței, mai ales la Ciclova-Montană, Grădinari, Sasca-Montană, Vărădia, Ticvanu-Mare ș.a.

Presa românească din această perioadă și în special „Familia” (Oradea), „Luminătorul” și „Dreptatea” din Timișoara, „Foaia diecezană” (Caransebeș) și „Drapelul” din Lugoj au reținut intensa activitate teatrală desfășurată în Oravița și satele de pe Valea Carașului, unde cu predilecție erau puse în scenă din creațiile lui Matei Millo, Vasile Alecsandri și Iosif Vulcan. Multe dintre operele dramatice prezentate de formațiile de diletanți erau de inspirație patriotică. Există un precedent în această privință, căci în 1868 — cu ocazia spectacolelor date de trupa lui Pascaly la Oravița s-a jucat dramatizarea „Mihai Viteazul după bătălia de la Călugăreni” la cererea intelectualilor români din localitate⁸.

Declararea și mai apoi consfințirea prin memorabile fapte de arme a independenței României în anii 1877—1878, care a înflăcărat condeiele multor autori dramatici ai momentului aveau o rezonanță aparte dincoace de Carpați, în condițiile unei tot mai fățișe asupririi naționale. Primul organizator al unei trupe profesioniste teatrale românești din Transilvania și Banat, G. A. Petculescu a prezentat la Grădinari în anul 1878 piesa „Crucea Roșie” sau „Ambulanța română”, iar la Oravița în același an „Blestemul românului pe patul de moarte”⁹, ele reprezentând modalități de solidarizare a artiștilor români și spectatorilor, în cea mai mare parte țărani și intelectuali români, cu lupta eroică a armatei române împotriva asupritorului multiseclar.

În anul 1880 la Oravița este pusă în scenă piesa „După război”, iar în anul 1894, memorabil în istoria poporului român prin procesul intentat memorandiștilor, se va juca la Grădinari sceneta „Soldatul român la Plevna”¹⁰.

În același context trebuie încadrată și piesa „Plăieșii de la Baia” de N. A. Bogdan, prezentată la 2 august 1901 de către reuniunea de cîntări „Concordia” din Oravița-Română¹¹.

Din bogata operă dramatică a lui Vasile Alecsandri, care și-a adus o contribuție deosebită la crearea unui repertoriu dramatic original, la sfîrșitul secolului al XIX-lea au fost puse în scenă la Vărădia în anul 1882 canțoneta „Paraponistul”, în 1888 comedia „Cinel-Cinel” și farsa „Testamentul”, în 1889 „Rusaliile” și în 1892 „Herșcu-Boccegiul” și „Mama Anghelușă”¹².

⁷ Anuarul XIII al Societății pentru Fond de Teatru Român pe anul 1908—1909, Brașov, 1910, p. 28.

⁸ Ion Crișan, op. cit., p. 146.

⁹ Ion Iliescu, *Cultura și cărturarii bănățeni în deceniile independenței*, Timișoara, 1977, p. 116—117.

¹⁰ Idem, p. 123.

¹¹ „Drapelul” (Lugoj), an I, nr. 57 din 18/13 iulie 1901, p. 3.

¹² Ion Crișan, *Corul din Vărădia*, Reșița, 1972, p. 34—36.

La Mercina, unde își desfășura activitatea un renumit cor este prezentată la 12/24 februarie 1886 „*Paraclicerul* sau „*Florin și Florica*“ tot din repertoriul bardului de la Mircești¹³. Pau Farca, renumit dirijor de cor a pregătit în anul 1890, cu membrii corului din Rusova-Vechă un concert de teatru și cor prezentind „*Herșcu-Boccegiul*“ și „*Arvinte și Pepelea*“ de Vasile Alecsandri în localitatea Sasca-Montană¹⁴.

În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, bogatul repertoriu dedicat scenei de Vasile Alecsandri a fost prezent și în repertoriile unor formații corale sau unor grupe de diletanți din localitățile Broșteni (1890)¹⁵, Ciclova-Montană (1893)¹⁶ și Grădinari (1893)¹⁷.

Mult îndrăgit a fost, nu numai pentru marele său talent actoricesc ci și pentru creația sa dramatică, Matei Millo, jucându-i-se de-a lungul anilor piese ca: „*Baba Hîrca*“ în 11 februarie 1893 la Oravița¹⁸ de către membrii Reuniunii de cînt și muzică din Oravița-Română, care la 2 august 1904 a prezentat și vodevilul „*Rezerviștii*“¹⁹. În anii 1904—1905 „*Baba Hîrca*“ a fost inclusă și în repertoriul Reuniunii de cînt și muzică „Unirea“ din Vărădia²⁰.

De un interes deosebit s-a bucurat în zonă și creațiile dramatice ale lui Iosif Vulcan, cel care rămăsese impresionat de înalta ținută interpretativă a corurilor cărășene cu ocazia adunărilor generale ale Societății pentru Fond de Teatru Român ținute la Oravița.

În anul 1890 corul din Iertof a prezentat la Ciclova „*Ruga de la Chi-zătău*“²¹, piesă care în anul 1892 a fost pusă în scenă și de membrii Reuniunii de cîntări „Armonia“ din Tiuncvanu-Mare²². În anul 1893 „tineretul studios“ din Oravița a prezentat piesa „*Mireasă pentru mireasă*“, venitul realizat destinându-l deschiderii unei școli românești de fete în localitate²³. Din repertoriul aceluiași dramaturg s-a jucat la Iertof în 4 februarie 1900 piesa „*Sărăcie lucie*“²⁴, iar la Grădinari în 6 ianuarie 1904 piesa „*O simbătă norocoasă*“²⁵.

De-a lungul anilor în repertoriul formațiilor muzical-teatrale din Oravița și satele de pe Valea Carașului au fost reprezentate și opere dramatice aparținînd lui Costache Negruzzi („*Cîrlanii*“, la Vărădia în 24 februarie 1901)²⁶, V. A. Urechia, N. A. Bogdan, A. Pop, I. Lupulescu, N. Macovișteanu ș.a., multe dintre acestea jucate cu predilecție între anii 1900—1914.

Dacă în Oravița și satele mai îndepărtate de pe Valea Carașului precum Ticvanu-Mare, Grădinari, Vărădia, Mercina și Iertof coriștii ca și

¹³ „Foaia diecezană“, I, nr. 7 din 14 februarie 1886.

¹⁴ *Idem*, an V, nr. 37 din 16/28 septembrie 1890, p. 6.

¹⁵ *Idem*, nr. 5 din 4/16 februarie 1890.

¹⁶ „Familia“, XXIX, nr. 33 din 15/27 august 1892, p. 393.

¹⁷ „Luminătorul“, XIV, nr. 48 din 12/30 iunie 1893, p. 3.

¹⁸ *Idem*, nr. 8 din 3/15 februarie 1893, p. 3.

¹⁹ „Drapelul“ (Lugoș, an. IV, nr. 83 din 17/30 iulie 1904, p. 3.

²⁰ *Idem*, an. IV, nr. 23 din 5 martie 1904 și an V, nr. 62 din 13 iunie 1905.

²¹ „Foaia diecezană“, an V, nr. 8 din 25 februarie/9 martie 1890.

²² „Familia“, an. XXVIII, nr. 15 din 12/24 aprilie 1892, p. 178.

²³ *Idem*, an XXIX, nr. 15 din 15/27 aprilie 1893, p. 392.

²⁴ *Idem*, an XXXVII, nr. 29 din 22 iulie/4 august 1901.

²⁵ „Drapelul“, an IV, nr. 3 din 6/9 ianuarie 1904, p. 3.

²⁶ „Familia“, an XXXVII, nr. 8 din 25 februarie/10 martie 1901.

interpreții unor piese de teatru o constituiau țăranii și cei cițiva intelectuali ai satelor, în localitățile Ciclova-Montană și Sasca-Montană protagoniștii activităților culturale o constituiau muncitorii mineri și meseriași. În Ciclova-Montană învățătorul Nicolae Băiaș a înființat în anul 1890 un cor vocal constituit din mineri localnici care lucrau la Anina²⁷. În anul 1893 aceștia au prezentat un concert coral „împreunat cu teatru“, prezentînd vodevilul „Nuntă țărănească“ de Vasile Alecsandri²⁸. Ziarul „Luminătoriul“ în numărul său din 21 aprilie/3 mai 1893 relatează despre spectacolul cu această piesă: „Aci diletanții, toți ocnari simpli, cu puțină carte, și-au jucat rolurile cu atîta abilitate, încît nu-i venea omului să creadă că aceștia au în ziua următoare a îmbrăca costume pre cît de lutoase pre atît de neprețuite și a se scobori la 4—600 m în adîncimea pămîntului, în Ocnele de la Anina“²⁹.

Asemenea lor au făcut și minerii și meseriași din Sasca-Montană, care în anul 1904, sub conducerea învățătorului au prezentat piesa în două acte „Pentru ochii lumii“³⁰.

Pentru a ilustra faptul că mișcarea teatrală în această parte de țară devenise o latură inseparabilă a procesului de emancipare culturală, crescînd an de an atît în intensitate cît și în extensie, relevăm faptul că în anul 1900, utilizînd un raport al cîrturariului și omului politic Vasile Goldiș, în Transilvania, Banat și părțile ungurene au fost pregătite 112 spectacole incluzînd piese de teatru, din care 16 în Comitatul Caraș-Severin, ocupînd locul al doilea după județul Sibiu, și devansînd județe cu tradiție precum Brașovul cu 9 spectacole și Timiș-Torontal cu 11 spectacole³¹.

În anii următori pe raza județului numărul reprezentațiilor teatrale a crescut an de an: 17 în anul 1901, 29 în 1902, 36 în anul 1903 și 37 în anul 1904, situîndu-l pe primul loc în mișcarea teatrală de dincoace de Carpați³². Alături de orașul Oravița, la înregistrarea unui număr așa de mare de spectacole pregătite eminentamente de diletanți o contribuție însemnată și-au adus-o și iubitorii „Thaliei“ din Grădinari, Berliște, Vărădia, Ciclova-Montană ș.a.³³.

Să adăugăm la aceste date cu caracter statistic și pe cele întocmite de Ștefan Mărcuș, care preciza că între anii 1868—1911 la Oravița au avut loc 105 spectacole în limba română, ceea ce poate nici unde dincoace de Carpați, într-un timp atît de scurt nu a mai cunoscut o amploare așa de mare³⁴.

Toate aceste date și cifre pe care le-am consemnat ne îndreptătesc să considerăm acum, cînd se împlinesc 170 de ani de la construirea celui mai vechi teatru din patria noastră că orașul Oravița cu inimoșii săi locuitori, iubitori de muzică și teatru, a jucat un rol de prim ordin în dezvoltarea mișcării teatrale din România.

CONSTANTIN BRĂTESCU

²⁷ „Foaia diecezană“, an VI, nr. 8 din 24 februarie/8 martie 1891.

²⁸ *Idem*, an XIV, nr. 23 din 27 martie/8 aprilie 1893.

²⁹ „Luminătoriul“, an XIV, nr. 29 din 21 aprilie/3 mai 1893.

³⁰ „Poporul român“ (Budapesta), an IV, nr. 30 din 25 iulie/7 august 1904.

³¹ „Familia“, an XXXVII, nr. 29 din 22 iulie/4 august 1901, p. 364—367.

³² „Drapelul“, an V, nr. 85 din 26 iulie/8 august 1905.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Ion Crișan, *Teatrul din Oravița*, p. 224—225.

DIE THEATRALISCHE BEWEGUNG IN DEN ORTSCHAFTEN DES CARAŞ-TALS AM AUSGANG DE XIX. JAHRHUNDERTS UND AM ANFANG DES XX. JAHRHUNDERTS

(Zusammenfassung)

Durch Anregung der Tätigkeiten der kulturellen Gesellschaften ASTRA und der Gesellschaft Fond für das Rumänische Theater, wurde am Ausgang des XIX. Jahrhunderts und zu Beginn des XX. Jahrhunderts in Oravița (Orawitza) und in den Dörfern des Caraş-Tals eine fieberhafte kulturelle Tätigkeit entfaltet.

Ebenfalls, durch Anregung der theatralischen Bewegung, die sich in Orawitza, wo es das älteste Theater aus unserem Land gab, entfaltete, in zahlreichen Dörfern aus der gegend wurden von Intellektuellen und Bauern zahlreiche Theaterstücke von V. Alecsandri, Matei Millo, Iosif Vulcan, I. I. Caragiale n.a. aufgeführt.